

Töprengések pszichózisokról, New Age-ről és C. G. Jungról¹

avagy

"Szép új világ ?"

1. Bevezetés

A kezdő pszichiáter napi gyakorlatában is időről időre feltűnnek olyan pszichotikus tüneteket, vizuális és akusztikus hallucinációkat, bizarr, misztikus tartalmú téveseszméket és ezek által irányított viselkedést mutató személyek, akiknek előtörténetében kiváltó vagy provokáló tényezőként kimutatható a napjaink divatos és rendkívül szerteágazó ezoterikus szellemiségének - amelyet összefoglalóan New Age néven ismerünk - valamelyik irányzatával való beható foglalkozás. A pszichózis illetve a paranoia mibenléte a mindenkori kultúrális-társadalmi kontextusban definiálódik. A klasszikus üldöztetéses, religiózus, megalomán doxasmák az emberi társadalomban sohasem találtak általános érvényű elfogadásra, evidenciaként csak a beteg ember pszichéjében jelentkeztek. A modern miszticizmus azonban, minden kellékével együtt (UFO, parapszichológia, spiritizmus, agykontroll, alternatív medicina és sorolhatnánk), lassan polgárjogot nyer a nyugati kultúrkörben, vetekedve a tradicionális egyházak hagyományos befolyásával.² Dolgozatomban szeretném röviden vázolni a New Age jelenség hátterét, forrásait és céljait. Eközben Gál Péter véleménye kapcsán, amely összefüggést lát C.G. Jung pszichológiája és a New Age között³, az analitikus pszichológia klasszikusának néhány általam ismert írásában keresem Jung azon gondolatait, amelyeket vagy amelyeknek vulgarizált és torzított változatait megtalálhatjuk a New Age világában.

2. A New Age jelenség

"A XX. század közepére a racionalizmus válságba került. Bebizonyosodott, hogy a tudomány nem teremtett jobb világot. A totálisan felvilágosodott világban baljós sötétség uralkodik (ld. századunk történelmét, háborúit, forradalmait, népiértékeit, stb.). A felvilágosodás bedöglött. A XX. század sötét irracionálisba hanyatlik." – mondja a neves pszichoanalitikus, Paneth Gábor egy előadásában.⁴ A vasfüggöny leomlását követően hazánkat is elérte a nyugati világot már korábban elárasztó ezoterikus hullám. Áltudományos művek százai jelennek meg a közénk érkező földönkívüliekről, a lélekvandorlást bizonyító "hiteles" beszámolókról, természetfeletti erővel rendelkező mágusokról és jósokról, "tudatalattid mindenre képes hatalmáról", bioenergiáról és "fényadókról", parafenoménekről, ingáról, varázsvesszőről, tűzönjárásról és levitációról, Tarot-kártyáról és asztrológiáról, számmissztikáról és spiritizmusról, boszorkányságról és sátánizmusról. Alig van már újság horoszkóp rovat nélkül, nagy népszerűségnek örvend a televízióban a "Vízöntő - a New Age magazinja" című sorozat. Vidéki városainkban is kapható már ezoterikus zenei sorozat számos kazettán és CD-n. Folytathatnánk a sort az Agykontroll és Transzcendentális Meditáció tanfolyamaival vagy a keleti vallásoknak a nyugati ember számára is emészthetővé egyszerűsített tanait hirdető gurukkal. A felsorolás azonban így sem lehet teljes - pusztán egy impresszió a körülöttünk örvénylő szellemi kavalkádról.

¹ Készült a Fejér Megyei Szent György Kórház Szent György napi pályázatára 1997-ben.

² Buda László: U.F.T. Unidentified Flying Therapy (Klinikai esettanulmány. Kézirat) 14. old.

³ Gál Péter: A New Age - keresztény szemmel (Bp. - Pécs, Szegletkő ; 1996) 166. old

⁴ Paneth Gábor: Pszichiátria és posztmodern. (Előadás. Lillafüredi Pszichiátriai Napok. 1994)

A New Age tehát részint a pozitívista tudományból való kiábrándulás Új Korszakát jelenti. A tudomány eredményei, az ipari társadalom árnyoldalai ugyanis az emberiség létét veszélyeztetik (környezetszennyezés, atomreaktorbalesetek, atombomba, génebérszeti manipulációk, biológiai fegyverek, stb). Világossá vált, a tudomány sem oldja meg a betegségek, társadalmi bajok, a fokozódó pszichés terhelés keltette problémákat. Ugyanakkor nem tud megnyugtató választ adni az élet végső kérdéseire sem, ezért véletlen folyamatokra hivatkozik. A tudományt elvető, gyakorlati ateista ember a sztochasztikus⁵ folyamatoktól való félelme miatt visszanyúl az évezredek babonáságokhoz. Sokan inkább képesek a "Vak Sors" szeszélyeit elfogadni, ha úgy érzik, előre kikövetkeztethetik azokat. Randomizáló eszközöket (dobókockát, kártyavetést, ólomöntést, tűzbedobott lapockacsontokon megjelenő repedéseket) is felhasználnak arra, hogy megjósolják a jövőt, feltételezve, hogy minden mintázatnak megvan a maga jelentése. Így aztán a babonák és horoszkóp készítés valóságos reneszánszát tapasztalhatjuk.⁶

A New Age másrészt a bibliai zsidó-keresztény hittel is szemben áll. Az ógörög asztrológiai hagyomány szerint a földkerekség történetében egy úgynevezett Nagy Év kb. 26000 évből áll. Tizenkét korszaka van, amelyek egyenként mintegy 2140 évig tartanak és az állatöv egy-egy jegyének jellegzetességeit viselik magukon. A jegyek a "tavaszpontnak" a Föld tengely körüli rotációja miatti elmozdulásának megfelelően, fordított sorrendben követik egymást. Ezek szerint Földünk az 1960/70-es években a Halak jegyének mintegy 2000 éves korszaka után (amely Krisztus születése körül vette kezdetét), most új korszakba, a Vízöntő jegyébe lépett.⁷ Mivel a Hal őskeresztény szimbólum - görög betűszóként értelmezve jelentése: Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó - a New Age asztrológusai szerint a Vízöntő korával új, a kereszténység utáni korszak köszöntött ránk. Az ezoterikus szellemiség jelenkori széles körű elterjedésének másik feltétele tehát a keresztény hit és egyházak visszaszorulása volt. Jung így írja le ezt a folyamatot *A tudattalan megközelítése* című tanulmányában: "... korunkban emberek milliói veszítik el vallásos hitüket ... Az élet megy tovább vallás nélkül, a veszteség jóformán észrevétlen marad⁸ ... A modern ember nem érti, hogy racionalitása, amely lerombolta azt a képességét, hogy az isteni szimbólumokra és eszmékre reagálni tudjon - milyen mértékben szolgáltatta ki a pszichikus 'alvilágnak'. ... ennek a rombolásnak az árát, a világméretű káoszt és tudathasadást csak most fizeti meg.⁹ ... világunk felszíne minden babonás és irracionális elemtől mentesnek tűnik. Más kérdés azonban, hogy vajon az ember valós belső világa ... mentes e a primitivitástól ? Nem tabu e még ma is sok ember számára a 13-as szám ? ... Ha az emberi psziché valós képét nézzük kiderül, hogy rengeteg primitív vonás és csökevény maradt fenn és él még mindig..."¹⁰ A vallásos hit és a tudományba vetett hit válsága nyomában tehát harmadik útként jelentkezett a New Age mint az ezoterikus világkép megújult változata. Felerősödött egy homályos érzés, hogy létezik "valami több", hogy vannak emberek akik az ősi mesterektől és bölcsektől öröklött tudással behatolhatnak abba a "másik" világba, amelyet az egyházi és a hivatalos tudományt képviselő hatalmasságok szisztematikusan eltitkoltak több mint húsz évszázadon keresztül.

A New Age filozófiai alapja monista egységtan, amely ember-kozmosz-isten egy voltát vallja, szemben a teremtett világtól különböző, személyes Istenről beszélő zsidó-

⁵ előre megjósolhatatlan kimenetelű

⁶ Sipos Imre: A Véletlen és a Gondviselés alternatívája az evolúcióban (Balatonkenese, Miklósi; 1994) 28. o

⁷ Buda László: Vázlatos áttekintés az alternatív medicináról (Kézirat) 4. old.

⁸ C.G. Jung: Az ember és szimbólumai (Bp. Göncöl ; 1993) 85.o.

⁹ C.G. Jung: i.m. 94. old.

¹⁰ C.G. Jung: i.m. 96. old.

keresztény hagyomány teizmusával. Valláspótló szerepében elsősorban a nagy keleti vallásokra alapozó szinkretizmus jellemzi. Célja egyfajta "kitágult, kozmikus tudatú" embertípus kialakulása. Az ehhez vezető utak között egyaránt találunk okkult-mágikus módszereket (asztrológia, spiritizmus, bizonyos alternatív gyógymódok) és modern pszichotechnikákat, amelyekben gyakorta autoszugesztív, esetleg hipnotikus elemeket alkalmaznak; kulcsszavak a "pozitív gondolkodás" és meditáció (Agykontroll, TM, Dianetika). Irodalmi és filmművészeti vetülete a szintén jelentős tudatformáló hatású sci-fi és "fantasy" műfaja. Ennek belső célja, hogy az olvasóban vagy nézőben nyugtalanság ébredjen, egyfajta nosztalgia, majd felerősödő érdeklődés, végül elköteleződés a téma iránt. Művészi eszközökkel úgy alkot látszatot, hogy az valóságként hat. A New Age politikai eszményképe az egységes Világállam, egységes világgazdaság és pénzrendszer, világhadsereg és új világvallás.¹¹

3. A New Age előzményei

3.1 Gnosztikus és újgnosztikus rendszerek

A következőkben tekintsük át röviden az "Új Korszak" előzményeit. Egyik alapvető forrása a *gnoszticizmus*, amely az egyiptomi okkultizmus, a perzsa és görög misztériumvallások, a hinduizmus és a platonikus-újplatonikus filozófia elemeiből építkezett. Már a kereszténység előtt létezett, virágkorát a II-III. században élte. Filozófia és egyben a beavattottak vallása volt. Iskoláik részint dualista, részint monista-panteista világszemléletűek. Legtöbb irányzatában megtalálható a sokisten hit és a reinkarnáció tana. A *gnózis* szó tudást jelent; titkos, az idők kezdetéig visszanyúló többlet tudást, amely az emberek többsége előtt rejtve maradt. A kereszténységgel szemben úgy vélték, hogy a rossz nem a bűn, hanem a tudatlanság, továbbá a krisztusi megváltás helyett "az igazi megváltás: tudás által váltani meg a belső embert, a szellemit és elég neki a mindenség ismerete".¹² Ez a tudás egy igen bonyolult teremtésmítoszon és a megváltódás, szellemivé (*pneumatikosz*) válás fokozataiba való beavatáson alapul. Egyik jelentős ága volt a hermetizmus, amely átmentette a középkorba az egyiptomi mágikus tudás jelentős részét, így a későbbi európai okkult és mágikus gondolkodás alapját képezte. A gnózis következő megjelenési formája az *alkímia* volt.

Az alkimisták szerint Isten kezdetben Egy-világot teremtett. A jelen világ mégis a disszociáció állapotában van. Az alkímia mint metafizikai megvalósítási út célja az ellentétek egyesítése révén az eredeti egység helyreállítása. A fém-transzmutáció szimbólum, egyben a tudat-transzmutáció kísérő rítusa. A megvalósítás három operációkör egyenként hét-hét műveletén keresztül történik. Minden operáció kör csúcspontja egy *coniunctio*. Az első az *unio mentalis* amelyben a léleknek el kell szakadnia a testtől és a szellemmel egyesülnie. A lélek felemelkedése és a test legyőzése nem más mint maga a keresztény vallás, amelyet így a konjunkció első fokának tekintettek, bár *in superatione corporis* - azaz testben élve. Ők viszont ezt meg kívánták haladni, mert, mint minden ember megtapasztalták a test és lélek ellenkező irányú törekvéseit. Pál apostol Rómaiakhoz írt levelét idézték: "Én boldogtalan! Ki vált meg e halálra szánt testtől?"¹³ (Róm. 7,24) A gnosztikus rendszerekben azonban a megváltás önmegváltást jelent ezért útjaik itt elváltak a keresztényekétől. Előbb a test és lélek szétválását kellett teljessé tenniük, mielőtt a második konjunkcióhoz foghattak volna. Így jutottak a *nigredo* (elsötétedés) fázisába. A

¹¹ Gál Péter: im. 79-81. old.

¹² Gál Péter: i.m. 91-93. old.

¹³ Biblia (Bp. Szt. István Társulat ; 1991) 1297. old.

középkori alkimista irodalomban ennek ilyen szinonímái vannak: *melancholia* (búskomorság), *confusio* (zavartság, szétesettség), *tenebrositas* (homályállapot), *afflictio animae* (a lélek gyötrelme, kínja), *separatio* (elkülönítés, elválasztás), *nox* (éjszaka, sötétség, halál), *mortificatio* (önsanyargatás, elhalás), *putrefactio* (rothadás, szétmállás), *solutio* (felbomlás, feloszlás).¹⁴ A második konjunkcióban az *unio mentalis* és a test egyesítéséről lenne szó. Azonban nem a földi, emberi testtel, hiszen akkor ugyanoda jutna vissza, ahonnan az első kört elkezdte. Az *unio mentalis*-szal való egyesülésre csak egy romolhatatlan test: *corpus glorificatum* (!) lenne méltó. Ezt a halhatatlanság gyógyszere (*pharmakon athanasziasz*) révén kívánták elérni, amely megszabadítja a testet a romlandóságtól. A harmadik konjunkcióban a test-lélek-szellem egységének a kezdetek *unus mundus*-ával kell egyesülnie, amelyet képileg Szűz Mária mennybemeneteleként és megkoronázásaként ábrázoltak.¹⁵ Jung szerint, mivel az alkimisták ugyanolyan tapasztalatokra támaszkodtak, mint a nagy keleti filozófiák, mindez nem más mint a személyes én viszonya illetve azonossága a személyfeletti *Atmannal*, valamint az individuális *tao* kapcsolata az általánossal.¹⁶

A nigredo fázisának fenti leírása a pszichiáterben felveti a kérdést, vajon nem azonosítható-e ez a leírás azokkal a súlyos szorongással járó depressziós vagy akár pszichotikus állapotokkal, amelyeket időről-időre ma is láthatunk okkult-mágikus gyakorlatokat végző, vagy a témával intenzíven foglalkozó egyének között.

A modern korban gnosztikus tanokat találunk a rózsakeresztesek, majd a szabadkőművesek mozgalmában. A szabadkőművesség vallási szinkretizmust, a különböző vallási hagyományok elemeinek vegyítését hirdette. Szigorú titoktartás mellett fokozatokban avatták (és avatják) be a jelöltet rejtett tudásukba.

Az 1875-ben alapított *Teozófiai Társaság* immáron szakított a szigorú titoktartás homályába rejtőzés másfél évezredes gnosztikus gyakorlatával. Az európai gnóvizt indiai elemekkel vegyítette. "Hinduista szabadkőművesség"-nek is nevezték. Kimondott céljuk kutatni az "eddig megmagyarázhatatlan természeti törvényeket és az emberben szunnyadó erőket", valamint a "kereszténység eltörlése a föld színéről" - mondta az alapító Helena Blavatszkij. Tanítása szerint Isten gondolatainak megnyilvánulásaként hét fokozaton át leereszkedve hozza létre az életfolyamat a létezés különböző szintjeit le az anyagi viláig, majd innét ugyanezen az úton át felemelkedik az istenséggel való nirvánikus egybeolvadásig. Fontos elem a *reinkarnáció* és a *karma* - a sors törvényének tana. Nagy botrányt kavart amikor az alapító utóda, Annie Besant egy 13 éves indiai kisfiúban, Jiddu Krishnamurtiban Krisztus reinkarnációját kezdte láttatni és a Világ Tanítójává nyilvánította (1910). A Társaság titkára, Rudolf Steiner ekkor szakított a teozófusokkal és megalapította az antropozófiai iskolát.¹⁷

Az antropozófia újgnosztikus filozófia és vallás. Filozófiája tehát monista alapú: "... az ember a valóság világában él és nem kell a világon kívül egy át nem élhető valóságot keresnie." "Csak ami saját belső világunkban jelenik meg mint igazság, abban lehet hinnünk." - mondja R. Steiner *A szabadság filozófiája* című könyvében. Szubjektivizmusa mely az egyén izolációjához vezetne és egységtana közötti ellentmondást panteista megoldással próbálja feloldani: "Az ember gondolkodásában a közös isteni lényt ragadja meg, aki minden embert áthat." Az egyedek különállósága látszat csupán, a kozmosz,

¹⁴ C.G. Jung: Az alkímiai konjunkció (Nyíregyháza, Kötet ; 1994.) 100, 115. old

¹⁵ C.G. Jung: i.m. 28. old.

¹⁶ C.G. Jung: i.m. 140. old.

¹⁷ Gál Péter: i.m. 115-116. old.

ember, isten ugyanaz. Etikájában az individuumot a közösség elé helyezi, legfőbb értéknek a szabadságot tartja. Elutasít minden kívülről diktált eszmét és normát. Szerinte a gonosz nem abszolút értelemben vett rossz: "A luciferi hatás révén az ember függetlenné vált bizonyos meghatározott erőktől, amelyeknek azelőtt akarata nélkül átadta magát. A szabadság a luciferi hatás eredménye." - olvashatjuk a *Titkos tudomány körvonalakban* című könyvében. *Lucifer* című folyóirata megjelenését így kommentálta: "Lucifer gyermekei mindazok, akik ismeret és bölcsesség után törekszenek." Rudolf Steiner azt állította magáról, hogy birtokában van az un. *Akasha krónikának*, azaz ismeri a világtörténet folyamatát. Az általa felvázolt hatalmas és ciklusosságot mutató evolúció világában bolygók, szellemi lények, emberek, csillagok esnek át újabb és újabb átalakulásokon, miközben hol "fizikai" hol "szellemi" állapotba kerülnek. Meditációs módszereket dolgozott ki, melyek célja, "hogyan az ember kifejlessze asztráltestében a magasabb észlelőszerveket, ... hogy az új világban új ének ismerje meg önmagát." A teozófusokhoz hasonlóan beszél múltbeli illetve a természetfeletiben található *szellemi mesterekről*, amely rendszerének spiritiszta oldalára utal. Célja egy "magasabb állapot", egyfajta látnoki képesség elérése. Az antropozófia egyik gyakorlati megjelenése az un. *Waldorf iskolák* rendszere. Az első ilyen iskolát Steiner 1919-ben Stuttgartban alapította: "amit az antropozófia területén nyerünk, gyakorlattá akarjuk formálni a tanításban." Jellemzője a gyermek szubjektív választásának szabad érvényesítése: "az az igaz, amit te akarsz!"¹⁸

3.2 Keleti filozófiák és vallások

A gnoszticizmus mellett a New Age másik jelentős forrása a keleti filozófiák és vallások világába vezet. Így az Új Korszak kínálatában szerepelnek a különböző jógatechnikák is, hiszen ez is egyik lehetséges útja annak az átalakulásnak, amely az "új kornak megfelelő, magasabbrendű, kitágult tudatú ember" irányába mutat. Ezek közül a *Hatha jóga* hosszú és fárasztó fizikai gyakorlatokon keresztül közelít a tudat megváltozásához. A *Japa jógában* egy mantrát, egy hindu isten nevet ismételve, amíg az kiküszöböl minden más ingert, amikor a jógázónak már nincsen tudomása semmilyen más gondolatról. A *Surat-Shabd jógában* a szemekre gyakorolt nyomás által, az un. *harmadik szem* révén látnak fényt. A *Kundalini jóga* szerint az ember fizikai testével párhuzamosan létező szellemi (*prána-*) test legalsó részében feltekeredve szunnyadó kígyóistennő, Kundalini a szellemi erők és ismeretek gyökere. Őt kell a jóginak felébresztenie, hogy az a *csakrákon* keresztül felkúszhasson a szellemtest másik pólusáig, ahol Sívával egyesül. A jógi ezt különféle testi pozíciók, légzőtechnikák mantrák ismételtetése és vizualizációs gyakorlatok révén éri el. Modern nyugati változatában időnként szublimináris hanganyagokat is alkalmaznak. A kundalini egyik változata a *Tantra jóga*, amelynek gyakorlója a tudatosság lerombolásával, eksztatikus úton, mágia, kábítószer, véráldozat és szexuális gyakorlatok révén keresi a "megvilágosodást".¹⁹ A kundalini napjaink okkult-spirituális irodalmának egyik legfontosabb eleme. Felélesztésétől bámulatos élményeket, magasabb szellemi régiók feltárulását, gyorsan elérhető szuper-tudatszintet remélnek. Az ősi iratok és a modern beszámolók is gyakran említik azonban mellékhatásokat, drámai és félelmetes pszichikai tapasztalatokat, csakúgy mint fizikális változásokat, önkéntelen cselekvéseket. Az ajurvédikus és kínai orvoslással foglalkozó David Frawley szerint: "Nyugaton főként fizikális élmények

¹⁸ Gál Péter: i.m. 118-135. old.

¹⁹ Gál Péter: i.m. 138-140. old.

érdekében fordulnak kundalini gyakorlatokhoz. Ezeket inkább azok tartják vonzóknak, akik a kábítószereknél is színesebb mentális élményekre vagy pszichedelikus látomásaik kiterjesztésére vágyanak. ... A mágikus pirula, a gyorstalpaló módszer, a biztos menekvés vonzereje táplálja törekvésüket. ... A kundalini helytelen alkalmazása olyan, mintha egy mentális atombombával játszanánk."²⁰

A *zen meditáció* során az értelem működésének; elsősorban a saját énnel kapcsolatos gondolatoknak leállítása az első feladat. A meditációt végzőnek ki kell lépni énjéből, éntudatából. Ezt követően fő feladata az érzelmek, majd az érzékelés kiküszöbölése (ez utóbbit főként maga a megvilágosodás élménye vonja majd vissza). Kialakul a közömbösség mind az étellel, mind a halállal szemben. A zen második fokán (*makijó* = *szellemvilág*) menetrendszerűen vizuális és/vagy akusztikus hallucinációk jelentkeznek. A zen mesterek óvnak az ezekkel való foglalkozástól. Normálisan ezek maguktól elmúlnak - csak nem szabad gondolni semmire. Gyakran azonban megmaradhat a Lassalle által pszichológiai eksztázisnak nevezett állapot, amelyet erőteljes látomások illetve az önmagából való kilépésre sarkalló erőteljes vágy jellemez. Ezen a fokon már megélik a kozmikus erőkkkel való egyesülés élményét. Ezt az állapotot sokan emberfeletti képességek, mágikus erők megszerzésére próbálják felhasználni. Az ilyen irányú próbálkozásokat a modern zen mesterek többsége elítéli. A zen meditáció harmadik foka a *szatori* (megértés) vagy *kensó* (lényeglátás) elérése. Itt mintha megszűnne a tudat megszokott árama. Valamiféle ürességbe való taszítottságként élük meg. Megszűnik a dialektikus gondolkodás. Ez a tökéletesen magáért-való-lét és megszabadulás állapota. A szellem önállósítja magát a testtől és az igazságot mintegy tiszta szellem módjára szemléli. Buddhista értelmezés szerint a megvilágosodás: egységélmény, a lét hiánytalan egységének, az énnel a mindenséggel és a természettel való azonosságának átélése. A megvilágosodás: erő megnyitása és birtokba vétele. A megvilágosodás intuíció: a lét teljességét átfogó össz-szemlélet, a természetes emberi képességek végső határáig.²¹

3.3 Európai pogány hagyományok

A gnózis és a keleti vallások reneszánsza mellett a New Age-ben az európai pogány hagyományok újraéledésének is tanúi lehetünk. Nem érvényesek immár Könyves Kálmán királyunk (ur. 1095-1116) híres törvényének szavai: "boszorkányokról (*strigae*) pedig többé ne essék szó, mert ilyenek nincsenek!".²² Ma Magyarországon bejegyzett és hivatalosan elismert vallás a boszorkányhit. Korunk boszorkányai holdtöltek tartják titkos összejöveteleiket. Rejtelmes gyertyafényben, füstölők kábító illatában lejtik varázstáncaikat és a Hold istennőre emlékeztető félhold alakú süteményeket esznek. Jólással, fehér mágiával, rontás elhárítással, szellemidézéssel, szerelmi varázslással foglalkoznak. A letűnt matriarchalis korok hagyományait kívánják felújítani, ehhez tartozik a Nagy Anya tisztelete, aki a mindent átfogó termékenység megszemélyesítője. Az 1995-ben közel 10000 tagot számláló Magyar Boszorkányszövetség tanfolyamain 2x2 órában reinkarnációs hipnózis és szellemidézés 15-20 ezer forintért volt elsajátítható.²³

4. Jung és a New Age

A New Age hazai kritikusa, *Gál Péter* szerint: "a pszichoanalízis ... , főképpen pedig *C.G. Jung* akaratlan is hozzájárultak olyan felismerések elterjedéséhez, amelyek

²⁰ David Frawley: *Kagylókört* 1992. 11-12. sz

²¹ H.M. Enomiya-Lassalle, S.J.: *Zen. Út a megvilágosodáshoz.* (Bp. Medio ; 1995)

²² Engel Pál: *Magyarok Európában I. Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig.* (Bp. Háttér; 1990) 162.

²³ Buda László: i.m. 25. old.

egyik oldalról kikövezték az utat a mai Új Korszak szellemisége számára"²⁴. E vélemény nyomában kíséreltem meg némi búvárkodást Jungnak a témával kapcsolatos gondolatai között.

4.1 Ezoterikával kapcsolatos kritikus megjegyzések Jung írásaiban

Jung 1961-ben, az "Új Korszak" beköszönte előtt halt meg. A *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába* című könyvében az ezoterika továbbélésének és felvirágzásának pszichológiai háttereként a kollektív tudattalan archetípusainak szerepét emeli ki: "Ha a pszichikus energia regressziója a preinfantil koron is túlhaladva betör az ősök életének hagyatékába, akkor mitológiai képek, archetípusok ébrednek fel. ... E képek annyira intenzívek, hogy révükön természetesnek látszik, hogy tanult emberek milliói teozófiával és antropozófiával foglalkoznak. ... ezek a modern gnosztikus rendszerek megfelelnek e belső néma élmények kifejezés utáni vágyának, jobban, mint a meglevő keresztény vallásformák közül bármelyik ..."²⁵ A kereszténység - pogányság ellentéppárral a tudat - tudattalan ellentétét állítja párhuzamba: "Tudatunkat annyira átítatta a kereszténység, hogy szinte az ő teremtménye; a tudattalan ellentétes álláspontot nem fogadhatja magába..."²⁶ Egy másik írásában szintén ez az ellentét jelenik meg: "A keresztiség nyújtja az egyéni, valóságosan létező lelket, ... ami az embert a világgal létesített archaikus identitásából kiemeli és egy világ fölé helyezett élőlényé avatja."²⁷ Jung a teozófia sikerét ennek az ellentétnek a kiegyenlítését célzó szinkretizmusában látta.

A *Föld és lélek* című tanulmányában a *hős* archetípusának feltűnése és projiciálásának pszichológiai jelenségeként értelmezi a korábban már említett teozófus, Annie Besant esetét, aki a gyermek Krishnamurtiban "felfedezte a maga üdvözítőjét". Archetípus projekciójaként magyarázza a spiritizmus és sámánizmus bizonyos jelenségeit is: "Ha a lélek valamely függetlenné vált része projiciálódik, ott létrejön egy különben láthatatlan személy. Így jelennek meg a szokásos spiritiszta szeánszokon a szellemek és ugyanez a helyzet a primitív embereknél is. Ha lényeges lélekrész projiciálódik valakire, akkor abból *mana* lesz, azaz egy szokatlanul hatékony lény, tehát varázsló, boszorkány vagy farkasember, stb."²⁸ Hasonló mechanizmussal magyarázza a repülő csészealj vagy UFO-k jelenségét is. Véleménye szerint a teljességet kifejező pszichikus tartalom projekciójáról van szó. Ennek szimbóluma minden korban a *kör* volt. Így "... ez a látomás a kollektív tudattalan psziché arra irányuló kísérlete lehet, hogy a kör szimbólum segítségével begyógyítsa apokaliptikus korunk lelki hasadását".²⁹

A *Lélektani típusok általános leírása* című könyvében a teozófiát egy másik pszichológiai aspektusból vizsgálja. Jung szerint a gondolkodás abban a konstellációban, amelyben nem tudati főfunkció, hanem tudatos, ugyanakkor az uralkodó funkciótól közvetlenül nem függ - negatív jelleget ölt. Ezt az jellemzi, hogy véleményalkotása tárgyát hajlamos valami banális dologra visszavezetni. Irodalmi példaként Goethe Mefisztó figuráját hozza fel. Ezt a mozzanatot fedezi fel a teozófiai gondolkodásban is, amelyben: "A telepátia egyenlőre még megmagyarázhatatlan tényét egyszerűen embertől-emberig terjedő 'vibrációk' magyarázzák meg. Egy szokványos ideges zavarnak ... a magyarázata; 'az asztrálestet' érte valami. ... Csak ki kell nyitni egy teozófiai könyvet: ... a

²⁴ Gál Péter: i.m. 166. old

²⁵ C.G. Jung: Bevezetés a tudattalan pszichológiájába (Bp. Európa ; 1993) 145. old.

²⁶ C.G. Jung: i.m. 146. old.

²⁷ C.G. Jung: Föld és lélek. Az archaikus ember. (Bp. Kossuth ; 1993) 74. old.

²⁸ C.G. Jung: i.m. 75. old.

²⁹ C.G. Jung: Az ember és szimbólumai (Bp. Göncöl ; 1993) 251. old.

'szellemtudomány' egy szál rejtélyt sem hagyott maga után. Ez a felfogás alapjában véve ugyanolyan negatív, mint a materialisztikus. ... A különbség csupán annyi, hogy a materializmus mindent a számunkra közkeletű fiziológiára redukál, míg a teozófia mindent az indiai metafizika fogalmaira tesz át. ... Mindkét magyarázat nemcsak impotens, hanem destruktív is, mivel a probléma komoly kutatását akadályozza azáltal, hogy látszatmagyarázattal eltereli az érdeklődést... A negatív kvalitás abból ered, hogy ez a gondolkodás leírhatatlanul olcsó, vagyis alkotó és teremtő energiákban szegény."³⁰

Jung az emberi psziché mélyrétegének megértésében alapvető fontosságot tulajdonított a szimbólumoknak. Ezeket a szimbólumokat kutatta a keleti, az ókori és a primitív vallásokban, a gnosztikus rendszerekben, az okkultizmus és a mágia különböző formáiban, az alkímiában. Vizsgálódásának tárgya tehát egybeesik korunk ezoterikus érdeklődésével. Egyhelyütt azonban kijelenti, a tudományos vizsgálódás immanens jellegű, metafizikai kérdésektől független: "A pszichológiának ... nincs módja, hogy metafizikai állításokhoz folyamodjon ... sose bizonyíthatja, hogy egy istenkép magát az Istent jelenti, vagy, hogy a mélyén pótolja az Istent."³¹ Szepes Mária A *smaragdtábla* című könyvében mégis az "Új Korszak" szellemi kibontakozásának sorába állítja.³² Mit használ hát fel a New Age Jung gondolataiból ?

4.2 Jungi gondolatok a New Age-ben

Unus mundus - az Egy-világ

Az alkimista hagyomány szerint a titkos tudásuk alapját képező *Tabula Smaragdina* címet viselő töredéket Nagy Sándor találta meg Egyiptomban, a hermetizmus névadójának, a "minden bölcsesség és titkos tudás" ösatyjának, *Hermész Triszmegisztosznak* a sírjában. A szöveg a múmia kezében levő smaragd táblára volt írva: "Ami lent van az megfelel annak ami fent van és ami fent van az megfelel annak ami lent van, hogy az egyetlen varázslatának műveletét végrehajtsd ... Az uralmat az egész világ fölött így nyered el. E perctől fogva előled minden sötétség kitér."³³ Ez a *minden-egy* gondolat a monizmus lényege. Ez a mágia alapja, melyben a mágus az anyagi világban végrehajtott manipulációk révén hatalmat szerez a szellemvilág felett. Ez az alkímia alapja is, hiszen ha az értéktelen fémek és az arany ugyanannak a valóságnak a részei, csupán eltérő formában, akkor az egyik átalakítható a másikba. Ez az asztrológia alapja, hiszen a mikrokozmoszban ugyanaz történik, mint a makrokozmoszban. Ezen alapul a Tarot-kártya és a kínai Ji-Ching jóskönyv, hiszen az általuk mutatott konstelláció egyaránt beszél a "Nagyról" és a "Kicsiről", mert "ami lent van az ugyanolyan mint ami fent van".

A korábban már ismertetett alkimista elképzelések pszichológiai értelmezését adja Jung *Az alkímiai konjunkció* című könyvében. Az alkímiai konjunkció nem közvetlen egyesülést jelent. Az átmenet csak egy közvetítő elem révén valósulhat meg. Ez az alkímiai *Mercurius* fogalom, amely Jung szerint "annak megszemélyesítését és szemléletessé tételét szolgálja, amit mi manapság kollektív tudattalannak nevezünk"³⁴. A rendszerében központi szerepű *mandala* szimbolikát az *unus mundus* metafizikai gondolatának pszichológiai megfelelőjének tartotta; "Középpontjával a mandala éppúgy szimbolizálja minden archetípus végső egységét, mint ahogy a látszatvilág sokféleségét is, s ilyenformán

³⁰ C.G. Jung: A lélektani típusok általános leírása (Bp. Európa ; 1994) 45-48. old

³¹ C.G. Jung: Aión (Bp. Akadémiai Kiadó ; 1993) 166. old.

³² Szepes Mária: A smaragdtábla (Bp. Arkánium ; 1994) 186. old.

³³ Gál Péter: i.m. 146. old.

³⁴ C.G. Jung: Az alkímiai konjunkció (Nyíregyháza, Kötet ; 1994) 23. old

tapasztalatilag megfelel az unus mundus metafizikai fogalmának³⁵. A kollektív tudattalan adja meg rendszerében az átmenetet az anyagvilág és a pszichés, tudatos világ között. Meggyőződése szerint ugyanis a tudattalan még a nem szerves anyag struktúrájával is összekapcsolódik valami módon, s erre utal a pszichoszomatikus betegségek problémája is. E kapcsolat révén az archetípusok manifesztté is válhatnak olyan szinkronisztikus elrendeződésben, amely mind a pszichét, mind az anyagot magába foglalja. Ilyenkor az archetípus *pszichoid*, azaz nem pusztán pszichés, hanem majdnem materiális jelleggel bír. Ez vezette el a *szinkronicitás* fogalmának megalkotásához, amelyet az 'unus mundus' gondolatának parapszichológiai megfelelőjének tekintett. Ezzel a fogalommal bizonyos ritka 'határ-jelenségek' előfordulásának, az extraszenzoriális percepció működésének és egyes okkult jelenségeknek a magyarázatára tett kísérletet. Véleménye szerint ezek a belső (pszichikus) és a külső tények értelemszerű elrendeződései lehetnek, ugyanis "mindaz ami történik, egyetlen világban történik, egyetlen világhoz tartozik. Ez okból kell az eseményeknek *a priori* egységaspektussal rendelkezniük ... Ez olyan távoli, okozati összefüggések nélküli események találkozását, illetve értelemszerű egybeesését eredményezheti, amelyeket eddig a telepátia, a léleklátás és a 'precognition' tisztán leíró jellegű fogalmaival jelöltek. ... Mindezekre a jelenségekre, ideértve a Rhine-féle pszichokinetikus hatást is az értelemszerű egybeesésnek a jelensége vonatkoztatható. Ez utóbbi olyan összefüggésekre, illetve okozatilag össze nem kapcsolt események egységére utal (jelezve ezzel a lét egységaspektusát is), amelyet akár *unus mundus*nak is nevezhetnénk."³⁶

A szinkronjelenségek elméletén túlmenően korunk egységesítő, monista felfogását készítette elő a vallásos élményeket elemző végkövetkeztetése is: "... szüleim ... számára a világ és az emberek felett az isteni mindenhatóság és gondviselés örködött. Ez a világ elavulttá, idejémtúlttá vált"³⁷. "Az a pszichoid aura, amely a tudatot körülveszi ... viszonylag autonóm 'képekből' áll és ezek között sokféle istenkép van... Ideje volna tudatosítani, hogyha Istenről, vagy istenekről beszélünk, a pszichoid terület vitatható képeiről van szó... Tudjuk, hogy egy lenyűgöző erejű archetípus nemcsak az ember egyéni életébe, hanem egy egész nép életébe is beleavatkozhat. Nem csoda ezért, ha 'Istennek' nevezzük ...".³⁸ Jung szerint tehát az élet misztériumának mélyét kutató ember a mikrofizikai és mélylélektani jelenségek közös hátterében egy gyökerében transzcendentális *unus mundus* ideáját találja, amely azt jelenti, hogy a "világ sokrétűségének önmaga egysége az alapja és hogy egyszerre vagy egymással keveredve nem létezik két vagy több elvileg elkülönült világ".³⁹

5. Konklúzió

Mint már láthattuk, ez az Egy-világ a New Age kiindulópontja is egyben. A New Age jelenség vizsgálata során azonban nem feledkezhetünk meg a forrásokként felhasznált rendszerek szimplifikációjának popularista jellegéről sem. Ennek a kérdésnek további részletes vizsgálata meghaladja a jelen dolgozat kereteit. Csupán néhány példát szeretnék felhozni. Jellemző nyelvi példa a pszichológiai szakszövegek *tudattalan* fogalmának az Új

³⁵ C.G. Jung: i.m. 25. old.

³⁶ C.G. Jung: i.m. 26-27. old.

³⁷ C.G. Jung: Az ember és szimbólumai (Bp. Göncöl ; 1993) 53. old.

³⁸ C.G. Jung: Az alkímiai konjunkció (Nyíregyháza, Kötet ; 1994) 167-169. old.

³⁹ C.G. Jung: i.m. 144-146. old.

Korszak irodalmában következetesen *tudatalattiként* való használata, amely részint a könnyebb megértést szolgálja, másrészt itt tartalmában egy plusz titokzatos jelentést is hordoz. Jellemző módon külső, objektív valóságként fogadják el a Jung által a projekció lélektani mechanizmusával magyarázott jelenségeket (UFO-k, spiritiszta és sámánista jelenségek). Tartalmi változáson mennek át a keleti vallások eredeti fogalmai is, mint például a reinkarnáció tana, amely a hinduizmusban és a buddhizmusban lényegileg büntetés jellegű, Gandhi szerint szinte elviselhetetlen teher. Ezzel szemben modern nyugati változatában a sorozatos újraszületésekben sokan elrontott vagy boldogtalan életük újrakezdésének lehetőségét látják. Ennek a gondolatnak destruktív jellegét öngyilkossági kísérletek kapcsán láthatjuk, hiszen "majd a következő életben másként lesz !" . Elhallgatják a *karma-tan* eredeti tartalmát, amely szerint a 'jó' karmák gyűjtése ugyan kedvezőbbé teszi az elkövetkező életet, viszont a jelen életet az elmúlt életek karmái határozzák meg. Ez komor, determinisztikus háttérként van jelen a keleti vallásokban. Bizonyítékként általában az ún. *reinkarnációs hipnózisban* nyert élményeket hozzák fel. Kihlstrom ezt a képzelet tapasztalatának nevezi és a terapeuta által kiváltott érzéksalódás lehetőségét veti fel. A gyermekkorú célbavevő életkorregressziós hipnózisban nem jelentkeznek a gyermekekre jellemző fiziológiai paraméterek, sem kognitív, sem perceptuális folyamatok. Az emlékezést hipnózisban rosszabbnak találták.⁴⁰ Az American Medical Association 1986-os, a hipnózissal elősegített emlékezéssel kapcsolatos tudományos állásfoglalása óta az USA bírósági gyakorlatában megszűnt a korábban létező lehetőség - a hipnózisban adott tanúvallomás: "A hipnózis alatt adott vallomások konfabulációt és pszeudo emlékeket tartalmazhatnak és nemcsak, hogy nem pontosak, hanem egyenesen megbízhatatlanabbak, mint a nem hipnózisban adott visszaemlékezések."⁴¹

Jung rendszerében jól értelmezhető a fentiekben részletezett zen-buddhista megvilágosodás élmény is. Jung szerint négy fő tudati funkciónk van, a gondolkodás, az érzelmek, az érzékelés és az intuíció. A meditáció során a gondolkodás, érzelmek és az érzékelés kiiktatása egy úgy nevezett deprivációs állapotot eredményez, vagyis a személy mintegy mentális légüres térbe kerül. Ekkor jelentkeznek a hallucinációk, amelyek a szokásos értelmi tevékenység kikapcsolása során felszabaduló tudattalanból származnak. A szokásosan használt tudati funkciók további elnyomása folyamatában jelenik meg az intuíció, mint egyetlen engedélyezett tudati funkció. A megvilágosodás-élmény így ebben az értelemben egy a világ, a létezés összefüggéseire vonatkozó intuitív élmény.

A meditációs gyakorlatok közben időnként megtapasztalt testen-kívüliség élményét N.G. Hamilton a tárgykapcsolat-elmélet keretei között értelmezi. Szerinte relaxált elmeállapotban az ego, mint egy megfigyelő, elválk a főbb self-reprezentációtól, az aktuális testi érzékelésektől és szenzációktól. A self-képzet alakot és körülírt határokat öltve megmarad, de elszabadul attól a képzettől, hogy valaki egy testtel mint fizikai tömeggel létezik. Más szavakkal a testileg érzékelt selfet a self-tárgy határon kívül érzékelik, mint egy külső tárgyat. Bár ezek a személyek nem pszichotikusok, van egy meggyőződésük, amely ellentmond annak, amit a külső megfigyelő érzékelhet, mivel ők a self-képzetüket külső tárgyi világnak tulajdonítják.⁴²

A meditáció során jelentkező hallucinációk létrejöttének lehet egy élettani magyarázata is. Jól ismert a hipnagóg hallucinációk jelensége, az alvás-éberlét határán. Ennek köze van az

⁴⁰ J.F. Kihlstrom: Hipnotikus regresszió előző életekbe. HIPNO - INFO ; 1995. december 119-121. old.

⁴¹ HIPNO - INFO ; 1990. december

⁴² N.G. Hamilton: Tárgykapcsolat-elmélet a gyakorlatban (Bp. Animula ; 1996) 185. old.

agyi EEG vizsgálatok során látható alfa-tevékenységhez. Az alfa-tevékenység normálisan nagyon rövid ideig tart, ez az alvásba való átlépés másodpercei-percei idején van. A meditáció ezt az állapotot természetellenesen hosszúra nyújtja. (Ez történik az agykontrollban is.) Hipnagóg állapotban a valóság, és a tudattalanból felmerülő belső tartalmak egymásba játsása előre megjósolhatatlan, kaleidoszkópszerűen átrendezett új mintázatot ad. Itt azonban nem megy át az egész néhány másodperc alatt valódi álomba, hanem egy sajátos módosult tudatállapot jön létre, amelyről előre nem jósolható, hogy mennyi ideig fog fennállni. Az egyes jógázók által leírt, intenzív szorongással, deperszonalizációs-derealizációs⁴³ élményekkel járó tapasztalatok és a zen makijó fázisa között ezen a ponton feltűnő a hasonlóság.

A téma még számtalan kérdést vet fel. Szükséges lenne a New Age és a forrásainál megjelölt szellemi áramlatok könyvtári irodalmának, továbbá Jung mintegy 30.000 oldalt kitevő munkásságának alapos ismerete, ezen belül személyes világképének jobb megértéséhez *Emberek, álmok, gondolatok* című önéletrajzi könyvének elemzése. Ezek hiányában dolgozatom nyitott marad. Csupán korunk egy összetett jelenségének néhány aspektusára szerettem volna felhívni a figyelmet.

Székesfehérvár, 1997. április 24.
Sörös Pál

Irodalom:

- Buda László: U.F.T. Unidentified Flying Therapy. (Klinikai esettanulmány. Kézirat)
 Buda László: Vázlatos áttekintés az alternatív medicináról. (Kézirat)
 Hugo M. Enomiya-Lassalle, S.J.: Zen. Út a megvilágosodáshoz. (Bp. Medio ; 1995)
 Engel Pál: Magyarok Európában I. Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig (Bp. Háttér;1990)
 Gál Péter: A New Age - keresztény szemmel (Bp. - Pécs, Szegletkő ; 1996)
 J.F. Kihlstrom: Hipnotikus regresszió előző életekbe. (HIPNO-INFO, 1995. december)
 Kagylókürt, 1992. 11-12. szám
 C.G. Jung: Föld és lélek. Az archaikus ember. (Bp. Kossuth; 1993)
 C.G. Jung: Bevezetés a tudattalap pszichológiájába (Bp. Európa; 1993)
 C.G. Jung: A lélektani típusok általános leírása (Bp. Európa; 1994)
 C.G. Jung: Az alkímiai konjunkció (Nyíregyháza, Kötet; 1994)
 C.G. Jung: Az ember és szimbólumai (Bp. Göncöl; 1993)
 C.G. Jung: A lélektani típusok általános leírása (Bp. Európa; 1994)
 C.G. Jung: Aión (Bp. Akadémiai Kiadó; 1993)
 Paneth Gábor: Pszichiátria és posztmodern (Előadás. Lillafüredi Pszichiátriai Napok, 1994.11.04.)
 Rafael Gómez Pérez: Az okkultizmus inváziója (Bp. Christianus - OMC Bécs; 1994)
 Sipos Imre: A Véletlen és a Gondviselés alternatívája az evolúcióban (B.kenese, Miklósi; 1994)
 Szepes Mária: A smaragdtábla (Bp. Arkánium; 1994)

⁴³ Saját személyét illetve az őt körülvevő valóságot megváltozottként éli meg, irracionális fenyegetettségben érzi magát.